

**PRVI IZVEŠTAJ
DUGOROČNIH
POSMATRAČA
ZA PERIOD
24. MART - 3. APRIL**

SKRAĆENICE	4
1. POLITIČKI KONTEKST	7
2. IZBORNO ZAKONODAVSTVO I ADMINISTRACIJA	10
3. CRTA POSMATRAČKA MISIJA «GRAĐANI NA STRAŽI» KAKO PRATIMO IZBORNI PROCES	12
3.1 PERIOD PRE IZBORNOG DANA.....	12
3.2 IZBORNI DAN – 24. APRIL 2016. GODINE	12
3.3 PERIOD POSLE IZBORNOG DANA.....	12
3.4 KAKO OBAVEŠTAVAMO JAVNOST O NALAZIMA.....	12
4. ANALIZA I NALAZI	14
4.1 IZBORNA ADMINISTRACIJA.....	14
4.1.1 Rad Republičke izborne komisije (RIK)	14
4.1.2 Zakonitost donošenja odluka.....	14
4.1.3 Javnost rada i proces akreditacije posmatrača.....	15
4.1.4 Rad opštinskih (OIK) i gradskih izbornih komisija (GIK)	15
4.1.4.1 Javnost rada i proces akreditacije posmatrača	15
4.1.4.2 Zakonitost donošenja odluka.....	16
4.1.4.3 Kapaciteti za rad OIK/GIK.....	16
4.1.4.4 Primeri dobre prakse – izmena postojećih propisa/praksi OIK/GIK za akreditaciju posmatrača	16
4.2 IZBORNA KAMPANJA.....	17
4.2.1 Incidenti u kampanji	18
4.2.2 Glavne teme u kampanji.....	18
4.2.2.1 Srpska napredna stranka	18
4.2.2.2 Socijalistička partija Srbije	18
4.2.2.3 Demokratska stranka	19
4.2.2.4 Srpska radikalna stranka.....	19
4.2.2.5 Demokratska stranka Srbije-Dveri	19
4.2.2.6 LDP – SDS - LSV	19
4.2.3 Negativna kampanja	19
4.2.4 Slučajevi govora mržnje	19
4.2.5 Potkup i pritisci na birače.....	20
4.3. KORIŠĆENJE JAVNIH RESURSA U KAMPANJI	20
4.4. MEDIJI U TOKU IZBORNE KAMPANJE	23
4.4.1 Nacionalni nivo	23
4.4.1.1 Štampani mediji.....	23
4.4.1.2 Elektronski mediji	23
4.4.1.3 Pristup medijima.....	24
4.4.1.4 Povezanost lokalnih medija sa određenim političkim partijama ili kandidatima	24
4.4.1.5 Pritisak na medije ili novinare od strane lokalnih ili centralnih vlasti	24
5. O CRTI	26

CRTA je organizacija civilnog društva koja zajedno sa građanima utiče na povećanje otvorenosti i odgovornosti institucija i javnih funkcionera kroz praćenje njihovog rada. Cilj posmatračke misije 'Građani na straži' u toku izborne kampanje 2016. godine je da efikasno isprati i analizira primenu zakona i međunarodnih standarda tokom pripreme i sprovođenja izbora, informiše građane o kvalitetu i demokratičnosti izbornog procesa i dešavanja tokom kampanje, i obezbedi brzu reakciju na kršenja izbornih procedura i procesa u lokalnim sredinama širom Srbije. Podršku za praćenje izbornog procesa pruža nam Fondacija za otvoreno društvo.

Centar za istraživanje, transparentnost i odgovornost – CRTA
Topolska 22, PAK 122650, Beograd, Srbija
Tel: +381 11 40 80 453 | +381 11 24 00 062
E-mail: office@crt.rs
www.crt.rs

SKRAĆENICE

BDZ-Sandžak	Bošnjačka demokratska zajednica Sandžaka
BO	Birački odbor
BS	Birački spisak
CRTA	Centar za istraživanje, transparentnost i odgovornost (<i>eng.</i> Center for Research, Transparency and Accountability)
DS	Demokratska stranka
DSHV	Demokratski savez Hrvata u Vojvodini
DSS	Demokratska stranka Srbije
EPS	Elektroprivreda Srbije
GIK	Gradska izborna komisija
GO	Gradski odbor
JKP	Javno komunalno preduzeće
JS	Jedinstvena Srbija
KDILJP	Kancelarija za demokratske institucije i ljudska prava (<i>eng.</i> ODIHR)
LDP	Liberalno demokratska partija
LSV	Liga socijaldemokrata Vojvodine
LTO	Dugoročni posmatrač (<i>eng.</i> Long term observer)
MDULS	Ministarstvo državne uprave i lokalne samouprave
NRSR	Narodna skupština Republike Srbije
NVO	Nevladina organizacija
OEBS	Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju
OIK	Opštinska izborna komisija
REM	Regulatorno telo za elektronske medije
RIK	Republička izborna komisija
RRA	Republička radiodifuzna agencija
RT	Radno telo
RTS	Radio Televizija Srbije
SDA Sandžaka	Stranka demokratske akcije Sandžaka
SDS	Socijaldemokratska stranka
SNS	Srpska napredna stranka
SPS	Socijalistička partija Srbije
SRS	Srpska radikalna stranka
STO	Kratkoročni posmatrač (<i>eng.</i> Short term observer)
SVM	Savez vojvođanskih Mađara
ZZS	Zajedno za Srbiju

Sažetak

U Srbiji će se 24. aprila 2016. godine održati 11. parlamentarni izbori od uspostavljanja višestranačkog sistema 1990. godine. Uz vanredne parlamentarne, istog dana održaće se i redovni pokrajinski izbori, kao i redovni izbori za lokalne parlamente.

Centar za istraživanje, transparentnost i odgovornost - CRTA prati celokupan tok vanrednih parlamentarnih izbora u okviru posmatračke misije „Građani na straži“, odnosno procese pre, tokom i posle izbornog dana.

Prvi izveštaj posmatračke misije “Građani na straži” se odnosi na period kampanje od 24. marta do 3. aprila 2016. godine.

Izborni organi su u posmatranom periodu sprovodili aktivnosti iz domena svojih nadležnosti u skladu sa zakonom. Iako postoji otvorenost izborne administracije za saradnju sa posmatračima, posmatranje rada izbornih organa nije u dovoljnoj meri zakonski omogućeno, zbog nepostojanja jasnih procedura akreditovanja posmatrača za praćenje OIK/GIK. Samo udruženja čiji se ciljevi ostvaruju u oblasti izbora mogu da se akredituju za praćenje rada RIK-a i biračkih odbora. Ovakva restriktivna formulacija u značajnoj meri ograničava zainteresovanu javnost za praćenje rada izbornih procesa, jer uslovljava pravo na akreditaciju sadržajem statuta udruženja građana. Istovremeno, posmatračima koji uspeju da se akredituju omogućeno je praćenje sednica RIK-a, redovno obaveštavanje o najavljenim sednicama i uvid u radni materijal. Zahvaljujući radu posmatračke misije “Građani na straži” u dva slučaja su promenjene procedure OIK/GIK i predviđena je procedura za akreditovanje posmatrača, koja do tada nije postojala. Sve gradske i opštinske izborne komisije su počele sa radom na vreme i u skladu sa propisima. Zabeleženo je da OIK/GIK imaju problema sa tumačenjem uputstava i propisa koji se tiču sprovođenja izbora i još su u fazi pripreme i uspostavljanja koordinacije sa RIK-om.

Posmatrani period je obeležila relativno umerena aktivnost političkih partija u kojoj po prisutnosti i intenzitetu dominira koalicija okupljena oko Srpske napredne stranke (SNS), dok je daleko iza nje prva sledeća koalicija predvođena Demokratskom strankom (DS), pa zatim slede ostali učesnici izbora.

U izbornoj kampanji osetno nedostaju konkretne politike, jasne političke poruke i javno dostupni predizborni programi. Ono što se moglo čuti i videti na terenu su uglavnom leaderske kampanje, sa jako malo prostora za debatu i dijalog. U javnim nastupima političkih lidera, dominirale su ekonomske teme i izgradnja infrastrukture (SNS), socijalne teme, briga za stare, radnike i penzionere (SPS), transparentnost političkih stranaka, stručni kadrovi i “nova rešenja” (DS).

Najprisutniji vid komunikacije sa biračima u ovom momentu širom Srbije je organizovanje štandova, dok su najmanje zastupljeni oni vidovi komunikacije koji iziskuju najviše finansijskih i ljudskih resursa (koji po rečima partija najviše nedostaju): debate, kampanja od vrata do vrata, komunikacija putem SMS poruka i oglašavanja u medijima.

Posmatrači su zabeležili i značajan broj navoda o politički motivisanim incidentima u kojima se ugrožava lična bezbednost i imovina građana.

Zabeleženi su i primeri negativne kampanje, najviše u Beogradu, Južnobačkom, Pčinjskom i Kolubarskom okrugu. Na udaru negativne kampanje, najčešće su bile SNS i DS, dok je Srpska radikalna stranka (SRS) usmerila negativnu kampanju na najveći broj različitih aktera. Govor mržnje je prisutan na nivou izolovanih slučajeva, najviše u kampanji SRS, zatim Koalicije Dveri – DSS, kao i kod SNS. U kampanji DS zabeležen je jedan slučaj govora mržnje.

Iako postoje širom rasprostranjeni navodi o slučajevima kupovine „sigurnih glasova“, odnosno slučajeva davanja novca i paketa sa hranom biračima u zamenu za “siguran glas”, pritisaka, fizičkog nasilja ili zastrašivanja od strane različitih političkih partija, naši posmatrači u ovom periodu nisu prikupili dovoljno dokaza da bismo sa sigurnošću mogli da tvrdimo da su ovi incidenti rasprostranjeni i organizovani u meri u kojoj se o njima govori.

U ovom izveštajnom periodu u više slučajeva je zabeleženo da su predstavnici državnih organa, lokalne vlasti, članovi izbornih komisija vodili ili učestvovali u kampanji u korist neke političke stranke ili bili uključeni u rad štabova političkih stranaka, preizborne događaje, distribuciju materijala kampanje tokom radnog vremena. Imajući u vidu činjenicu da postojeći pravni okvir ne definiše dovoljno jasno slučajeve učešća javnih funkcionera u izornoj kampanji, u ovom izveštaju navodimo samo neke od zabeleženih slučajeva u kojima postoji osnovana sumnja da je reč o zloupotrebi javnih funkcija. Konkretni slučajevi su zabeleženi u opštinama u Beogradu, Severnobanatskom okrugu, Srednjobanatskom okrugu, Zapadnobačkom okrugu, Sremskom okrugu, Kolubarskom okrugu, Zlatiborskom okrugu, Nišavskom okrugu i Pčinjskom okrugu.

U posmatranom periodu dugoročni posmatrači su zabeležili prigovore političkih partija o nejednakom pristupu medijima. U opštinama u devet okruga su zabeleženi slučajevi povezanosti lokalnih medija sa određenim političkim partijama ili kandidatima. Takođe, zabeležen je i jedan slučaj pritiska na medijsku kuću i novinare na lokalnom nivou.

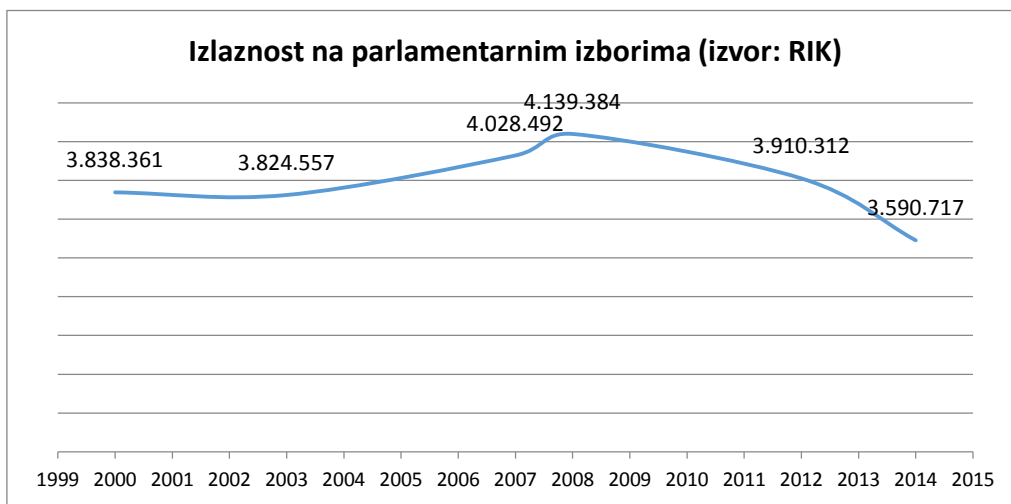
1. POLITIČKI KONTEKST

U Srbiji će se 24. aprila 2016. godine održati 11. parlamentarni izbori od uspostavljanja višestranačkog sistema 1990. godine. Uz vanredne parlamentarne, istog dana održaće se i redovni pokrajinski, kao i redovni izbori za lokalne parlamente.

Ove izbore Srbija dočekuje po prvi put kao zemlja kandidat za pristupanje Evropskoj Uniji (EU), sa prva dva otvorena poglavlja u tom procesu.¹ Poglavlje 32 odnosi se na finansijsku kontrolu, dok je poglavlje 35 posvećeno normalizaciji odnosa sa Prištinom, što se u prošlosti pokazalo kao izvor tenzija u odnosima Srbije i EU. Od Vlade, formirane nakon predstojećih izbora, očekuje se da nastavi proces EU integracija. Ne treba zaboraviti ni na činjenicu da Srbiju tek čekaju pregovori oko 23. i 24. poglavlja, koji će ozbiljno poremetiti tradicionalne odnose u društvu, i bilo koja Vlada koja bude formirana nakon izbora će se naći pred ozbiljnim izazovima.

Izbeglička kriza i globalna ekonomska kriza takođe imaju uticaja na srpski politički kontekst i za posledicu imaju pad poverenja u EU integracije i porast anti-evropskih/pro-ruskih snaga u Srbiji², što dodatno komplikuje zadatke buduće Vlade u vezi sa pregovorima i daljim priključivanjem Evropskoj Uniji.

Pad pro-evropske opredeljenosti birača Srbije je direktno povezan sa temama na osnovu kojih će se birači opredeljavati kome da povere svoj glas. Najvažnije³ teme za birače Srbije su smanjenje nezaposlenosti, jačanje ekonomije, borba protiv korupcije, smanjenje siromaštva itd. Birači će 24. aprila zaokružiti onu političku opciju za koju veruju da će tokom naredne četiri godine biti u stanju da poboljša kvalitet života građana Srbije. S tim u vezi, po percepciji birača ranije pomenute ekonomska i izbeglička kriza utiču na nemogućnost Evropske Unije da obrati dovoljno pažnje na dešavanja u Srbiji u kontekstu jačanja ekonomije i povećanja životnog standarda.

¹Jedan od najvažnijih datuma za period između dva izborna ciklusa jeste 21. januara 2014. kada je doneta odluka o početku pristupnih pregovora sa Evropskom Unijom. Nakon ovog po mnogima "istorijskog datuma", Srbija je tek krajem 2015. godine otvorila prva dva poglavlja - 14. decembra 2015. godine otvoreno je Poglavlje 32, o finansijskom nadzoru, i Poglavlje 35, o normalizaciji odnosa Beograda i Prištine.

² Na osnovi omnibus istraživanja agencije IPSOS Strategic Marketing, beleži si pad procenta birača koji bi glasali za članstvo u EU od gotovo 10% poredeći sa 2014. godinom i više od 15% poredeći sa 2010. godinom. U istom periodu pozitivan stav prema Rusiji je skočio za više od 20%.

³ Istraživanja agencije IPSOS Strategic Marketing od decembra 2015 za potrebe Nacionalnog Demokratskog Instituta.

Politički kontekst pred izbore 24. aprila obeležava nisko poverenje u institucije. Na osnovu istraživanja javnog mnjenja⁴ poverenje od nešto više od 10% birača u političke partije, parlament i sudstvo je jedno od najnižih u regionu. Poverenje u institucije Predsednika i Vladu je nešto bolje, ali ne drastično, i iznosi nešto više od 20% birača. Jedini izuzetak je Predsednik Vlade Aleksandar Vučić, u koga, na osnovu istraživanja javnog mnjenja, poverenje ima više od polovine birača.

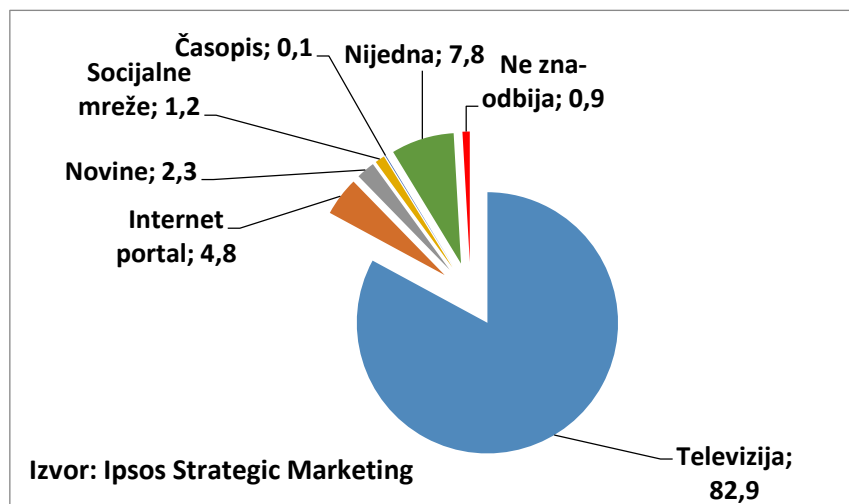
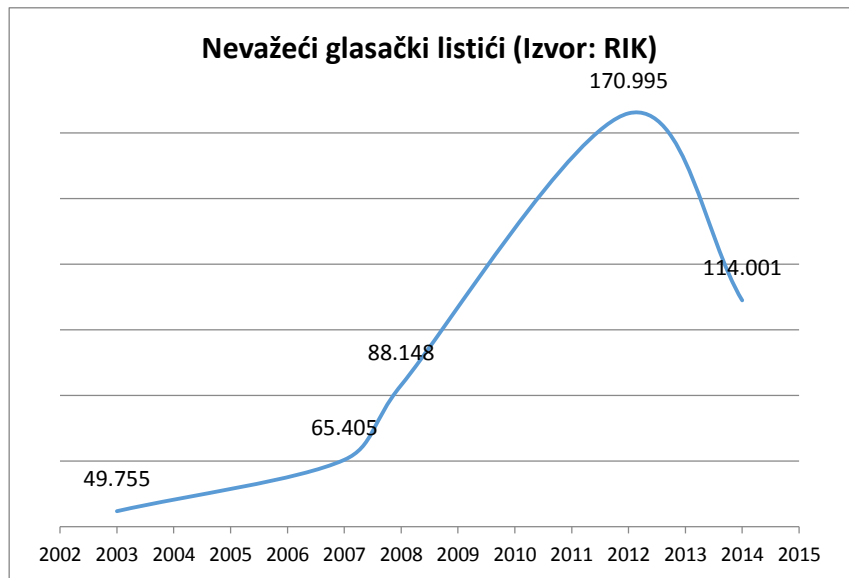
Smanjenje učešća birača na izborima je već zabeleženo na izborima 2014. godine i zbog svega navedenog, postoji zabrinutost da će se ovaj trend nastaviti. Izlaznost birača na parlamentarnim izborima od 2000. do 2012. godine je bila bez većih oscilacija⁵ sa srednjom vrednošću od 3,948,221 birača. Na parlamentarnim izborima 2014. godine učestvovalo je 3,590,717 birača, što je za više od 350,000 birača manje od, istorijski gledano za poslednjih 15 godina, srednje aritmetičke izlaznosti birača na parlamentarnim izborima. Sem značajnog porasta apstinencije na izborima, primećen je osetan porast nevažećih glasačkih listića (tzv. Beli listići), što zajedno sa porastom apstinencije u kontekstu manjka poverenja u institucije, ukazuje na porast nezadovoljnih i razočaranih aktivnih birača.

Izbori 24. aprila će biti drugi uzastopni vanredni parlamentarni izbori u poslednje četiri godine u mandatu koalicije okupljene oko Srpske napredne stranke. Ovaj „ubrzani“ izborni ciklus izaziva „nedoumicu o njegovoj neophodnosti“ u srpskoj javnosti. Nije uobičajeno da, u situaciji kada Vlada ima više nego stabilnu podršku od 210 poslanika u parlamentu od ukupno njih 250, posle samo dve godine, se ponovo pokreće izborni ciklus.

Relevantna, a u medijima dostupna istraživanja (Faktor Plus, IPSOS – Strategic Marketing, Nova srpska politička misao) sva pokazuju da dominaciju stečenu na izborima 2014. godine Srpska napredna stranka (SNS) prenosi i u ovu izbornu kampanju. Demokratska stranka (DS), inače vladajuća stranka do 2012. godine, nastavila je sa cepanjem i na ovim izborima joj predstoji težak zadatak da pored ulaska u nacionalni parlament, odbrani svoje poslednje veliko utočište – Vojvodinu na kojoj je na vlasti već 16 godina. U vezi sa ovim nalazima, na političkom planu primetna je konsolidacija dela leve političke opcije (Socijaldemokratska stranka bivšeg Predsednika Srbije Borisa Tadića je u predizbornoj koaliciji sa Liberalno-demokratskom partijom i Ligom socijal-demokrata Vojvodine, i gotovo sigurno će lista proći cenzus) ali i rast podrške desnici koja od prošlih izbora nije bila zastupljena u parlamentu (koalicija Demokratske stranke Srbije (DSS) i Dveri, kao i Srpska radikalna stranka (SRS), predvođena „haškim pobednikom“ Vojislavom Šešeljem, takođe gotovo sigurno prelaze cenzus na ovim izborima).

⁴ Regionalno istraživanja agencije IPSOS Strategic Marketing za potrebe Nacionalnog Demokratskog Instituta iz 2015.

⁵ Pogledati podatke o izlaznosti birača na parlamentarne izbore na veb stranici Republičke Izborne Komisije.

Jedno od ključnih pitanja svakih izbora, pa i ovih je pitanje ravnomerne zastupljenosti stranaka u medijskom prostoru, nenavijački i kritički stav medija prema svima, bez obzira da li su na vlasti ili ne, kao i stalno jačanje institucija zaduženih za kontrolu izbornog procesa u svim njegovim aspektima. U izveštaju ograničene posmatračke misije OEBS/ODIHR za prošle vanredne izbore 2014. godine navodi se mišljenje misije da su pluralizam medija i nezavisnost novinara ugroženi uticajem koji na medije vrše političke partije i privatni sektor. Oni političke i ekonomske pritiske vide kao glavne razloge za samocenzuru među novinarima i javnim glasilima, i u nacionalnim i u lokalnim okvirima.⁶

Uticaj medija na rezultate izbora je nesporan, posebno imajući u vidu činjenicu da se ogromna većina birača informiše o društveno aktuelnim temama iz elektronskih medija⁷.

U periodu između dve kampanje retorika u, i oko medijskog prostora se dodatno zaoštrila, što uslovljava zabrinutost za ulogu i uticaj medija u kontekstu ishoda izbornog ciklusa. Novinari se prema stavovima u odnosu na slobodu medija u Srbiji dele na „strane plaćenike“ i „udvoričke novinare“ i „botove“. Neki mediji su deklarirali svoju privrženost vlasti, mnoge emisije debata tipa sa velikom tradicijom su nestale. Govori se o „mekoj cenzuri“ i ekonomskom pritisku na medije i novinare⁸.

Na nivou lokalnih medija uprkos usvajanju dugo očekivanih „medijskih zakona“ – pre svega Zakona o javnom informisanju i medijima, (ali i Zakona o javnim medijskim servisima, kao i Zakona o elektronskim medijima), koji bi, predviđenom privatizacijom medija u vlasništvu države, kao i transparentnošću vlasničke strukture, trebalo da obezbedi manji uticaj države na medije, pogotovo na lokalnu, nije došlo do suštinskih promena. Već preliminarne analize izbornih programa privatizovanih lokalnih medija pokazuju da je očekivani rezultat u velikoj meri izostao.⁹

Dosadašnja praksa takođe pokazuje da je Regulatorno telo za elektronske medije hitro reagovalo samo u slučajevima kršenja predizborne tišine. Tako je i 2012. i 2014. od kablovskih distributera tražilo da bez odlaganja onemoguće emitovanje određenih programa, uglavnom iz okolnih zemalja, u kojima nisu poštovana pravila predizborne tišine.

Bez striktnosti regulisanosti medijskog prostora u kontekstu izbora, sa kontrolnim mehanizmima čija je efikasnost diskutabilna, imajući u vidu uticaj medija na političku participaciju i političko opredeljenje, jedna od ključnih uloga za kredibilitet i legitimitet ukupnog izbornog procesa leži na političkoj objektivnosti i izbalansiranosti medijskog izveštavanja tokom ove kampanje.

Srbija je posle 2000. godine uglavnom usvojila prvi demokratski princip – izbori moraju biti fer i pravedni¹⁰. U skladu sa tim i broj stranih posmatračkih misija, kao i broj domaćih posmatrača se tokom vremena smanjivao. Na ovim izborima posmatračka misija Kancelarije OEBS-a za demokratske institucije i ljudska prava (OIDHR) će brojati 10 međunarodnih eksperata i 12 dugotrajnih posmatrača koji će biti raspoređeni širom Srbije. Pored njih Republička izborna komisija (RIK) je odobrila i status izbornih posmatrača sledećim domaćim organizacijama - CRTA, Građani na straži i Centar za slobodne izbore i demokratiju (CeSID).

Cilj posmatračke misije «Građani na straži» je da kroz nezavisno i objektivno praćenje informiše građane o kvalitetu i demokratičnosti celokupnog izbornog procesa, i da na osnovu međunarodnih standarda pomogne građanima da edukovano i slobodno izaberu kome će poveriti svoj glas, ali i da proceni kvalitet celog izbornog procesa u odnosu na lokalnu zakonsku regulativu i međunarodne prakse za slobodne, fer i demokratske izbore.

⁶ <http://www.osce.org/sr/odihr/elections/serbia/119405?download=true> – poglavlje X O MEDIJIMA, str. 16

⁷ Istraživanje IPSOS Strategic Marketing, April 2014, za potrebe NDI

⁸ https://docs.google.com/viewerng/viewer?url=https://www.cenzolovka.rs/wp-content/uploads/2016/02/izvestaj_meka_cenzura_final.pdf

⁹ https://www.cenzolovka.rs/izbori_2016/

¹⁰ <http://www.rik.parlament.gov.rs/doc/dokumenta/ODIHR/2014%20OSCE%20parlamentarni%20lat.pdf>

2. IZBORNO ZAKONODAVSTVO I ADMINISTRACIJA

Dana 24. aprila 2016. godine održaće se vanredni izbori za poslanike Narodne skupštine, redovni izbori za poslanike Skupštine Autonomne pokrajine Vojvodine i redovni izbori za odbornike skupština opština/gradova i gradskih opština u Republici Srbiji.

Lokalni izbori neće biti održani u 14 lokalnih samouprava u kojima su održani vanredni lokalni izbori u periodu od 2013. do 2015. godine, a to su: Beograd, Zaječar, Aranđelovac, Bor, Vrbas, Kovin, Kosjerić, Lučani, Majdanpek, Medveđa, Mionica, Negotin, Odžaci i Pećinci.

Izbori za narodne poslanike Republike Srbije, za poslanike skupštine autonomne pokrajine Vojvodina, odnosno za odbornike skupština opština/gradova i gradskih opština u održaće se Republici Srbiji kao jednoj izbornoj jedinici. Izbori se odvijaju primenom proporcionalnog izbornog sistema, glasanjem za izborne liste i raspodelom mandata srazmerno broju glasova koje su dobile izborne liste. Mandati se raspodeljuju primenom sistema najvećeg količnika (tzv. D'Ontov sistem). U raspodeli mandata učestvuju samo izborne liste koje su dobile najmanje 5% glasova od ukupnog broja glasova birača koji su glasali. Izuzetak su izborne liste političkih stranaka nacionalnih manjina, koje u raspodeli poslaničkih mandata učestvuju bez obzira na broj glasova koje su dobile (princip tzv. prirodnog praga).

Rokovi za sprovođenje izbornih radnji su počeli danom raspisivanja izbora, što je u slučaju izbora za poslanike Narodne skupštine 4. mart 2016. godine. U okviru svoje nadležnosti, Republička izborna komisija je donela Rokovnik za vršenje izbornih radnji u postupku sprovođenja izbora, kojim se bliže određuju rokovi za vršenje specifičnih izbornih radnji. Takođe, Pokrajinska izborna komisija kao i svaka pojedinačna Gradska/Opštinska izborna komisija su doneli svoje Rokovnike za vršenje izbornih radnji.

Izbori za poslanike Narodne skupštine su prevashodno uređeni Zakonom o izboru narodnih poslanika, zatim Uputstvom za sprovođenje izbora za poslanike Narodne skupštine, kojima se bliže uređuje postupak za sprovođenje izbora, i Poslovnikom Republičke izborne komisije. Izbori za poslanike Skupštine Autonomne pokrajine Vojvodina su uređeni Statutom autonomne pokrajine Vojvodina, Odlukom o izboru poslanika u skupštinu autonomne pokrajine Vojvodine, Uputstvom za sprovođenje izbora za poslanike u skupštinu autonomne pokrajine Vojvodine i Poslovnikom pokrajinske izborne komisije. Izbori za odbornike skupština opština/gradova i gradskih opština su uređeni Zakonom o lokalnim izborima, Zakonom o izboru narodnih poslanika i Poslovnica izbornih komisija opština/gradova/gradskih opština. Na Kosovu i Metohiji se održavaju samo izbori za poslanike Narodne skupštine. Radi sprovođenja izbora na Kosovu i Metohiji, RIK je doneo posebno Uputstvo za sprovođenje glasanja na izborima za narodne poslanike Narodne skupštine, raspisanim za 24. april 2016. godine, na teritoriji Autonomne pokrajine Kosovo i Metohija.

Organi za sprovođenje parlamentarnih izbora su Republička izborna komisija (RIK) i birački odbori (BO), koji rade u stalnom i proširenom sastavu. Rad biračkih odbora, na svim nivoima, sprovedeće se na biračkim mestima koje određuje RIK, u skladu sa Zakonom o izboru narodnih poslanika i Uputstvom za sprovođenje izbora za narodne poslanike Narodne skupštine. Izbori za narodne poslanike Narodne skupštine, izbori za odbornike skupština jedinica lokalne samouprave i izbori za poslanike u skupštinu autonomne pokrajine Vojvodine, sprovedeće birački odbori koje obrazuje Republička izborna komisija, prema Odluci o koordiniranom sprovođenju izbora. Republička izborna komisija (RIK) je donela Pravila o radu biračkih odbora za koordinirano sprovođenje izbora, kojima se bliže uređuje rad biračkih odbora na sprovođenju izbora.

Birački spisak je regulisan Zakonom o jedinstvenom biračkom spisku i Uputstvom za sprovođenje izbora za narodne poslanike Narodne skupštine. Jedinstveni birački predstavlja javnu ispravu u kojoj se vodi jedinstvena evidencija državljana Republike Srbije koji imaju biračko pravo. Birački spisak vodi ministarstvo nadležno za poslove uprave. Međutim, do zaključenja biračkog spiska (8. april 2016. godine u 24 časa), birače koji nisu upisani u birački spisak upisuje opštinska/gradska uprava nadležna prema mestu prijavljenog prebivališta birača. Od zaključenja biračkog spiska tj. od 9. aprila 2016. godine, pa do 20. aprila 2016. godine u 24 časa, odnosno do 72 časa pre dana održavanja izbora, birače u birački spisak upisuje Ministarstvo državne uprave i

lokalne samouprave. Takođe, Republička izborna komisija je u skladu sa Uputstvom za sprovođenje izbora nadležna da objavi ukupan broj birača koji imaju pravo glasa na izborima raspisanim za 24. april 2016. godine. Birači će na dan izbora moći da glasaju na 8378 biračkih mesta. Od toga su 29 biračka mesta u ustanovama za izvršenje krivičnih sankcija i 38 biračka mesta u inostranstvu.

Zakonom o izboru narodnih poslanika i Zakonom o lokalnim izborima i dalje nisu obuhvaćene odredbe u vezi sa domaćim i međunarodnim posmatranjem izbora. U okviru ovih zakona mogu se naći članovi zakona koji propisuju da je rad organa za sprovođenje izbora javan. Sam pristup za posmatrača se utvrđuje uputstvima Republičke i Pokrajinske izborne komisije koja se u najvećoj meri odnose na rad posmatrača na dan održavanja izbora (pored odredbi koje se odnose na akreditaciju i praćenje rada RIK-a), pri čemu se ne definiše status dugoročnih posmatrača.

Na lokalnom nivou svaka Gradska/Opštinska izborna komisija ima svoja posebna pravila i procedure koja su potrebna da bi se posmatrao rad ovih komisija. Za proces akreditacije posmatrača za posmatranje izbora na biračkim mestima je zadužena Republička izborna komisija (RIK), imajući u vidu činjenicu da se izbori 24. aprila sprovode koordinirano, prema Uputstvu za sprovođenje izbora za narodne poslanike Narodne skupštine.

3. CRTA POSMATRAČKA MISIJA «GRAĐANI NA STRAŽI» KAKO PRATIMO IZBORNI PROCES

Centar za istraživanje, transparentnost i odgovornost - CRTA prati celokupan izborni proces u okviru posmatračke misije „Građani na straži“.

3.1 PERIOD PRE IZBORNOG DANA

Tokom predizbornog perioda dugoročni posmatrači prate više aspekata izbornog procesa: izbornu kampanju (opšte informacije u vezi sa kampanjom; glavne teme kampanje; generalnu atmosferu kampanje; slučajeve neregularnosti ali i slučajeve teških povreda izbornog zakona tokom izvođenja kampanje), rad izborne administracije, korišćenje javnih resursa u kampanji i kako mediji izveštavaju. U periodu od 24. marta do dana izbora, 24. aprila 2016 godine, 34 specijalno obučena dugoročna posmatrača, raspoređena su u svakom od postojećih okruga, čime se ostvaruje jednaka mogućnost dobijanja informacija o toku i trendovima izbornog procesa za teritoriju cele Srbije¹¹.

Suštinska uloga dugoročnih posmatrača je posmatranje i ocena efektivnosti i nepristrasnosti izborne administracije, primene izbornih zakona i regulativa, prirode kampanje i političkog ambijenta. U tom cilju, dugoročni posmatrači uspostavljaju i održavaju kontakte sa regionalnom i lokalnom administracijom i predstavnicima vlasti, političkim partijama i kandidatima, liderima manjinskih grupa i građanskim društvom, uključujući grupe za zaštitu ljudskih prava, ženske organizacije, druge NVO i predstavnike medija.

Metodologija za dugoročno praćenje izbornog procesa posmatračke misije “Građani na straži” bazira se na najvišim međunarodnim standardima za posmatranje izbora (*Deklaracija o principima za međunarodno posmatranje izbora*¹², *Kodeks ponašanja za međunarodne posmatrače izbora*, *Deklaracija o principima za nepartijsko posmatranje izbora od strane građanskih organizacija*¹³ i *Kodeks ponašanja za nepartijske posmatrače*) što nam omogućava da izveštavamo o kvalitetu samog izbornog procesa.

3.2 IZBORNI DAN – 24. april 2016. godine

Tokom izbornog dana posmatrači će pratiti kvalitet samog izbornog procesa na 450 biračkih mesta. Nakon intenzivnog treninga sprovedenog od strane CRTA tima, posmatrači će na biračkim mestima posmatrati najvažnije aspekte procesa glasanja u vezi sa otvaranjem biračkih mesta, tokom glasanja, zatvaranjem biračkih mesta i prebrojavanjem glasova. Posmatrači će biti na biračkim mestima od početka priprema za otvaranje biračkih mesta pa sve dok članovi biračkih odbora ne objave rezultate izbora za posmatrano biračko mesto, čime će biti obezbeđen apsolutan uvid u to šta se dešavalo na biračkim mestima tokom izbornog dana.

3.3 PERIOD POSLE IZBORNOG DANA

Nakon procesa glasanja tokom izbornog dana, posmatrači će pratiti rad Republičke izborne komisije do saopštavanja zvaničnih rezultata. Takođe, pratiće se i proces žalbi na rad biračkih odbora i Republičke izborne komisije ukoliko ih bude.

3.4 KAKO OBAVEŠTAVAMO JAVNOST O NALAZIMA

Na osnovu obrađenih podataka, CRTA priprema izveštaje koje će predstaviti javnosti. Tokom predizbornog perioda biće objavljena dva izveštaja o nalazima dugoročne posmatračke misije «Građani na straži» kako bi javnost bila upoznata sa kvalitetom izbornog procesa u posmatranim periodima kao i mogućim

¹¹ Posmatračka misija «Građani na straži» neće imati raspoređene posmatrače na teritoriji Kosova i Metohije

¹² <https://www.ndi.org/dop>

¹³ <https://www.ndi.org/DoGP>

neregularnostima. Prvi izveštaj koji CRTA objavljuje 7. aprila odnosi se na prve dve nedelje rada dugoročnih posmatrača dok će drugi izveštaj biti objavljen neposredno pred početak predizborne tišine 20. aprila.

Tokom izbornog dana 24. aprila CRTA će javnost obavestavati o dešavanjima na biračkim mestima i ostalim relevantnim informacijama. U ponedeljak, 25. aprila nakon analize podataka, CRTA će objaviti preliminarne rezultate praćenja izbornog dana sa ciljem da se distirbuiraju važni nalazi javnosti i akterima uključenim u izborni proces. Finalni izveštaj o celokupnom izbornom procesu koji obuhvata period pre izbornog dana, dan izbora i period posle izbornog dana, CRTA će objaviti u periodu nakon saopštavanja zvaničnih rezultata izbora od strane Republičke izborne komisije.

Sve informacije o radu posmatračke misije «Građani na straži» CRTA objavljuje na sajtu CRTE www.cрта.rs.

4. ANALIZA I NALAZI

Ukupno 34 dugoročna posmatrača CRTA posmatračke misije "Građani na straži" su u periodu od 24. marta do 3. aprila 2016. godine prikupljali informacije o više aspekata izbornog procesa: o radu izborne administracije, kako političke partije vode predizbornu kampanju (opšte informacije u vezi sa kampanjom; glavne teme kampanje; generalnu atmosferu kampanje; slučajeve neregularnosti, ali i slučajeve teških povreda izbornog zakona tokom izvođenja kampanje), korišćenju javnih resursa u kampanji i o tome kako se mediji izveštavaju. Dugoročni posmatrači su raspoređeni u svakom od postojećih okruga, čime se ostvaruje jednaka mogućnost dobijanja informacija o toku i trendovima izbornog procesa za teritoriju cele Srbije. Tokom ovog izveštajnog perioda od 24. marta do 3. aprila, posmatrači su uspostavili kontakte i održali ukupno 183 sastanka sa predstavnicima gradskih i opštinskih komisija (57), lokalnih samouprava (6) političkih stranaka (91), medija (15) i organizacija civilnog društva (14). Posmatračka misija «Građani na straži» ima i akreditovane posmatrače u Republičkoj izbornoj komisiji koji su pratili rad ovog organa za sprovođenje izbora.

4.1 Izborna administracija

4.1.1 Rad Republičke izborne komisije (RIK)

Rad Republičke izborne komisije (RIK) u ovom posmatranom periodu su obeležila proglašenja izbornih lista, odsustvo diskusije na sednicama između članova i gotovo jednoglasno usvajanje svih predloženih odluka po tačkama dnevnog reda. Postupanje RIK-a po tačkama dnevnog reda je bilo u skladu sa važećim propisima. Usvojen je Zaključak o otklanjanju nedostataka i to za izbornu listu Složno za Srbiju- Narodni Savez- Glišić•Parović. Kako izborna lista Složno za Srbiju - Narodni Savez - Glišić•Parović nije postupila po Zaključku RIK-a i uklonila nedostatke, RIK je doneo rešenje kojim odbija proglašenje ove liste. Domaćim i stranim posmatračima je omogućena akreditacija i praćenje sednica RIK-a, redovno obaveštavanje o najavljenim sednicama i uvid u radni materijal. Najava sednica RIK-a i dnevni red, kao i materijali sa sednica nisu dostupni putem zvanične internet stranice (dostupna je samo kratka informacija o održanim sednicama i proglašenim listama). Pored toga, internet stranica RIK-a nije ažurirana u periodu od poslednjih dana marta meseca i prvih dana aprila zbog hakerskih delovanja¹⁴. Sa tim u vezi kasni i objavljivanje rešenja o određivanju biračkih mesta za glasanje na izborima, kao i informacije sa sednica.

U posmatranom periodu održane su četiri sednice Republičke izborne komisije (RIK). U ovom periodu proglašene su još dve izborne liste i to: Za slobodnu Srbiju- Zaveznici- Milica Đurđević i Preporod Srbije- Prof. Dr. Slobodan Komazec. Poništena je i jedna izborna lista i to lista Složno za Srbiju- Narodni Savez- Glišić•Parović.

Razmatrana su dva prigovora. Jedan je uputio građanin Sibir Vukodinović sa predlogom da se poništi izborna lista Složno za Srbiju - Narodni Savez - Glišić•Parović dok je drugi prigovor podnela Grupa građana Narodni Savez. Takođe, u ovom periodu donet je i Zaključak o otklanjanju nedostataka i to za izbornu listu Složno za Srbiju- Narodni Savez- Glišić•Parović. Kako izborna lista Složno za Srbiju- Narodni Savez- Glišić•Parović nije postupila po Zaključku RIK-a i uklonila nedostatke, RIK je doneo rešenje kojim odbija proglašenje ove liste.

U ovom periodu RIK je doneo i jedno objašnjenje i to za primenu člana 48. Uputstva za sprovođenje izbora, dve odluke (odluka o izmenama odluka o obrazovanju radnih tela RIK-a i odluka o utvrđivanju numeričkog prikaza merila za imenovanje članova biračkih odbora u stalnom sastavu), rešenje o određivanju biračkih mesta za glasanje na izborima i konstatovao je da su predstavnici OEBS-a ispunili uslove za dobijanje akreditacija radi praćenja rada RIK-a i biračkih odbora.

4.1.2 Zakonitost donošenja odluka

U pogledu zakonitosti donošenja odluka RIK-a u posmatranom periodu, mišljenje CRTA posmatračke misije "Građani na straži" je da je RIK postupao u skladu sa propisima, uključujući i pravo podnosioca lista na žalbu i uvažavanje odluka/rešenja drugih instanci (Upravni sud).

¹⁴ Ovu informaciju zvanično je saopštio predsednik RIK-a na 91. sednici RIK-a održanoj 6. aprila 2016. godine

Praćenjem sednica RIK-a primećeno je da o tačkama dnevnog reda nije bilo diskusija između članova RIK-a, osim u slučajevima kada se za reč javljala članica RIK-a ispred Srpske radikalne stranke (SRS) koja je imala i najveći broj predloga/komentara. U posmatranom periodu, nije usvojen nijedan predlog koji nije bio na dnevnom redu (tj. koji nije unapred određen). Sve odluke RIK-a su donete jednoglasno, u izuzetnim slučajevima sa jednim uzdržanim članom i/ili jednom „protiv“.

Na dnevnom redu RIK-a su se nalazile uglavnom tačke koje se odnose na proglašenje/žalbe podnosioca izbornih lista. Jedan od slučajeva je slučaj izborne liste Složno za Srbiju- Narodni Savez- Glišić-Parović. Upravni sud je 24. marta doneo Presudu kojom je uvažio žalbu i poništio rešenje RIK-a o proglašenju izborne liste Složno za Srbiju – Narodni savez – Glišić-Parović nakon čega je RIK postupio u skladu sa stavom Suda te je poništio rešenje i doneo Zaključak kojim je navedenoj grupi građana naložio da u roku od 48 sati ispravi nedostatke. Upravni sud je polazeći od nespornog činjeničnog stanja i navedenih odredbi propisa, zauzeo stav da delovi ličnog imena bilo kog lica ne mogu biti uključeni u naziv izborne liste grupe građana. Stoga nisu ispunjeni zakonski uslovi za proglašenje izborne liste sa nazivom kako je određen u sporazumu grupe građana. Što se tiče stava RIK-a da se u slučaju sumnje treba prikloniti onome što je povoljnije za podnosioca izborne liste, Upravni sud smatra da je RIK kao organ koji je zadužen za sprovođenje izbora ne može imati bilo kakve sumnje kod izričite zakonske odredbe u pogledu naziva izborne liste i uslova za njeno proglašenje.

4.1.3 Javnost rada i proces akreditacije posmatrača

Javnost rada Republičke izborne komisije je obezbeđena u skladu sa važećim propisima (Pravilnik o radu RIK-a). Proces akreditacije domaćih posmatrača CRTA posmatračke misije “Građani na straži” je uspešno realizovan, uz redovnu komunikaciju sa ovlašćenim predstavnikom RIK-a i u tom smislu je omogućeno redovno praćenje rada RIK-a. Međutim, samo udruženja čiji se ciljevi ostvaruju u oblasti izbora mogu da se akredituju za praćenje rada RIK-a i biračkih odobara. Ovakva formulacija u značajnoj meri ograničava zainteresovanu javnost za akreditovanje praćenja RIK-a, jer uslovljava pravo na praćenje rada sadržajem statuta udruženja građana.

Dnevni red za sednice RIK-a, kao i materijali nisu objavljeni na zvaničnoj stranici RIK-a, dok su izveštaji – informacije sa sednica u vidu kratke vesti objavljeni u roku od dan – dan i po od poslednje sednice. Posmatrači su blagovremeno obavestavani o najavama sednica putem sms servisa. Ono što je bitno da se napomene je da internet prezentacija RIK-a nije ažurana u periodu od poslednjih dana marta meseca i prvih dana aprila zbog hakerskih delovanja. Zbog toga se kasni i sa objavljivanjem rešenja o određivanju biračkih mesta za glasanje na izborima¹⁵, kao i informacije sa sednica na zvaničnoj RIK-ovoj internet prezentaciji.

4.1.4 Rad opštinskih (OIK) i gradskih izbornih komisija (GIK)

4.1.4.1 Javnost rada i proces akreditacije posmatrača

CRTA posmatračka misija “Građani na straži” je u periodu izveštavanja otpočela proces posmatranja rada opštinskih i gradskih izbornih komisija. Proces akreditacije posmatrača za praćenje rada opštinskih i gradskih izbornih komisija nije jednako uređen na nivou svih opština i gradova, već se beleže tri različita rešenja:

- Pravilnicima o radu OIK/GIK je predviđena akreditacija posmatrača i jasno propisana procedura akreditacije;
- Pravilnicima o radu OIK/GIK je predviđena javnost rada kroz konferencije za novinare i prisustvo medija na sednicima, ali ne i za posmatrače, te se ovo tumači kao „nedostatak“ procedure koji omogućava posmatračima da prate sednice. To u praksi znači da je akreditacija novinara/predstavnika medija moguća i realizuje se, ali ne i akreditacija posmatrača;
- Pravilnicima o radu OIK/GIK je predviđeno da posmatrači koji su akreditovani za praćenje RIK-a su automatski akreditovani i za praćenje OIK/GIK (Novi Sad, Kraljevo);

¹⁵ Rešenje RIK-a o određivanju biračkih mesta objavljeno je u Službenom glasniku br. 34/2016

U pogledu javnosti rada OIK/GIK omogućavaju medijima da prate/izveštavaju sa sednica, no postoji neujednačena praksa postupanja u načinu objavljivanja informacija. OIK/GIK koji objavljuju informacije o svojim sastancima uglavnom to čine putem internet stranice, objavljujući informacije o održanim sednicama i usvojenim listama. Pozitivni primeri koji odstupaju od postojeće prakse su, prema nalazima posmatrača, Grad Vranje i Opština Vladičin Han koji sve aktivnosti Izbornih Komisija uredno objavljuju na svojim sajtovima, što uključuje i najave sednica. OIK u Sremskom okrugu ne obaveštavaju javnost uopšte, osim putem retkih konferencija za novinare.

4.1.4.2 Zakonitost donošenja odluka

Sve gradske i opštinske izborne komisije su počele sa radom na vreme i u skladu sa propisima. Prema prikupljenim podacima, OIK/GIK imaju problema sa tumačenjem uputstava i propisa koji se tiču sprovođenja izbora i još su u fazi pripreme i uspostavljanja koordinacije sa RIK-om. Nisu zabeleženi konkretni slučajevi kršenja propisa i/ili politički instruisanog odlučivanja od strane OIK/GIK u ovom periodu izveštavanja.

4.1.4.3 Kapaciteti za rad OIK/GIK

U pogledu uslova za rad, infrastrukture i resursa neophodnih za rad OIK/GIK, zabeleženi su pojedinačni slučajevi u kojima komisije imaju problema sa prostorom i resursima za rad. To je slučaj sa GIK Niš, koji ima veliki broj članova, a koristi prostorije gradske uprave koje se i inače koriste za rad.

4.1.4.4 Primeri dobre prakse – izmena postojećih propisa/praksi OIK/GIK za akreditaciju posmatrača

Tokom perioda posmatranja, zabeleženi su slučajevi pozitivnog uticaja na promenu pravnih praksi i uvođenje regulativa koje se odnose na regulisanje prisustva javnosti na sednicama opštinskih i gradskih izbornih komisija kao što je slučaj u Kragujevcu. U ovom slučaju zahtev posmatrača CRTA posmatračke misije "Građani na straži" da se akredituju za rad organa za sprovođenje izbora je prvobitno odbijen. Međutim, nakon zvanične prepiske sa pravnim timom posmatračke misije Gradska izborna komisija je na svojoj prvoj narednoj sednici, usvojila Zaključak o proceduri vezanoj za akreditaciju posmatrača, kao i obrasce prijave.

Prilikom akreditacije za praćenje rada OIK Savski Venac, OIK je zatražio i Uverenje o državljanstvu posmatrača koji se akredituju, što se ne može opravdati razlogom utvrđivanja identiteta posmatrača. Nakon prepiske sa pravnim timom posmatračke misije i ukazivanjem na praksu Upravnog suda, OIK Savski Venac je promenila ovu praksu.

4.2 IZBORNA KAMPANJA

U prvom periodu izveštavanja dugoročni posmatrači na terenu su zabeležili još uvek relativno umerenu aktivnost političkih partija u kampanji koja se odnosi na parlamentarne izbore.

Prisutni vidovi komunikacije sa biračima koje su političke partije koristile u ovom periodu su javni događaji – različiti skupovi i mitinzi, kampanja „od vrata do vrata“, plakati i bilbordi, organizovanje tribina i debata, politički marketing na TV, radiju, štampanim i online medijima, vođenje kampanje na društvenim mrežama, slanje SMS-ova. Primetno je da je kampanja nešto intenzivnija u Beogradu, a potom u Novom Sadu.

Najprisutniji vid kampanje u ovom momentu je organizovanje štandova širom Srbije, gotovo u svim gradovima i opštinama. Najmanje zastupljeni vidovi komunikacije su upravo oni koji iziskuju najviše finansijskih i ljudskih resursa: debate, kampanja od vrata do vrata, komunikacija putem SMS poruka i oglašavanja u medijima.

U različitim delovima Srbije stranke su mahom koristile svega nekoliko vidova komunikacije. U Vojvodini stranke su se opredelile da koriste bilborde, postere, javne skupove i štandove. U istočnoj, jugositočnoj i južnoj Srbiji kampanja se vodila podjednako preko interneta i na štandovima, a nešto manje preko bilborda i postera. Slično je i u zapadnoj, centralnoj i jugozapadnoj Srbiji gde su pored bilborda, postera i kampanje na interesu stranke za komunikaciju sa biračima najviše koristile javne skupove.

Od trenutno proglašenih izbornih lista, sveukupno gledano, najaktivnija u kampanji jeste Srpska napredna stranka (SNS). Ona je koristila sve gore navedene vidove komunikacije sa građanima, a najviše javne skupove i mitinge, kampanju „od vrata do vrata“, plakate i bilborde, štandove, društvene mreže, reklame na televizijskim programima, štampanim i online medijima kako na nacionalnom, tako i na regionalnom i lokalnom nivou. Ovakva kampanja je gotovo ravnomerno prisutna u celoj Srbiji. Komunikacija sa glasačima putem slanja propagandnih SMS poruka i organizovanja debata su najmanje korišćeni vidovi kampanje Srpske napredne stranke u ovom trenutku.

Po intenzitetu kampanje i prisutnosti druga po redu je Demokratska stranka (DS) i koalicija okupljena oko nje (Nova stranka, DSHV, ZZS). Osetno je manja prisutnost u kampanji ove liste od SNS. Najčešći korišćeni oblici komunikacije sa glasačima su društvene mreže, plakati i bilbordi i organizovanje štandova. U duplo manje slučajeva u odnosu na SNS, DS organizuje skupove, mitinge i ostale veće javne događaje. U nekoliko slučajeva u pojedinim okruzima Srbije zabeležena je kampanja ove liste kroz organizovanja tribina i debata kao i kampanja „od vrata do vrata“.

Nakon lista SNS i koalicije okupljene oko DS, po intenzitetu kampanje u ovom trenutku su prilično izjednačene lista koalicije „Ivica Dačić – Socijalistička partija Srbije (SPS), Jedinstvena Srbija (JS) – Dragan Marković Palma“, lista koalicije „Boris Tadić, Čedomir Jovanović – Savez za bolju Srbiju – Liberalno demokratska partija, Liga socijaldemokrata Vojvodine, Socijaldemokratska stranka“, kao i koalicija „Dveri – Demokratska stranka Srbije – Sanda Rašković Ivić – Boško Obradović“.

Koalicija SPS-JS najviše komunicira sa glasačima kroz organizovanje javnih skupova i mitinga, kao i putem društvenih mreža, a nešto manje putem bilborda i postera, organizovanja štandova i oglašavanjem u elektronskim i štampanim medijima. Najređe u dosadašnjoj kampanji su zabeleženi slučajevi organizovanja tribina i debata, kao i kampanje „od vrata do vrata“.

Koalicija SDS-LDP-LSV svoju dosadašnju kampanju u najvećoj meri bazira na prisutnosti na društvenim mrežama i putem bilborda i postera. Organizovanje manjih javnih skupova i mitinga takođe je zabeleženo od strane posmatrača u više okruga Srbije, a kampanja „od vrata do vrata“ je oblik komunikacije sa glasačima koji su najmanje koristili.

Koalicija Dveri-DSS najviše je tokom dosadašnje kampanje prisutna na društvenim mrežama, zatim komunicira putem postera i bilborda, kao i organizovanjem štandova. Oko trećina njihovih aktivnosti u kampanji, koje su registrovali posmatrači, se svodi na organizovanje javnih skupova, tribina i debata.

Lista „Dr Vojislav Šešelj – Srpska radikalna stranka“ u kampanji je za sada relativno neaktivna, a najčešće zabeleženi slučajevi komuniciranja sa glasačima bili su putem bilborda i plakata. U nešto manjoj meri su organizovani javni događaji poput mitinga, skupova i tribina, organizovanja štandova i umereno prisustvo na društvenim mrežama. Na nekoliko mesta u Srbiji je zabeležena njihova kampanja „od vrata do vrata“.

Manjinske liste „Vajdasági Magyar Szövetség-Pásztor István – Savez vojvođanskih Mađara – Istvan Pastor“, „Muamer Zukorlić – Bošnjačka demokratska zajednica Sandžaka“ i „SDA Sandžaka – Dr. Sulejman Ugljanin“ najviše komuniciraju sa glasačima u Vojvodini, odnosno Sandžaku, a kampanja se najviše ogleda kroz javne skupove, postere i bilborde i štandove.

Lista grupe građana „Za slobodnu Srbiju – Zavetnici – Milica Đurđević“, koja je poslednja zvanično proglašena izborna lista, je najmanje vidljiva u kampanji.

4.2.1 Incidenti u kampanji

U nedelju 27. marta 2016. u Beogradu, na opštini Zvezdara grupa napadača je fizički, razbijenim flašama napala funkcionere Demokratske stranke Natašu Vučković, Balšu Božovića i Dragana Šutanovca i aktivistu Demokratske stranke koji je povređen¹⁶. Policija je privela četiri osobe osumnjičene da su učestvovala u napadu. Lica su privedena nadležnom tužiocu, a na osnovu saopštenja MUP-a protiv njih će biti podneta odgovarajuća prijava.

Prilikom organizovane akcije skidanja plakata sa javne površine u Mladenovcu 3. aprila u 22.32 časova, aktivista DS Predrag Peručić je fizički napadnut od strane aktivista SNS (čiji su plakati bili skidani sa javne površine). Prema informacijama do kojih su došli dugoročni posmatrači misije „Građani na straži“, aktivisti SNS-a su incident prijavili policiji zbog pretnji koje im je uputio Predrag Peručić. Posle postupanja policije po prijavi Peručiću je određen pritvor iz koga je tokom narednog dana pušten. Na osnovu anonimne prijave istog dana je izvršen pretres kuće Peručića gde je nađen trofejni pištolj i veća količina municije, na osnovu čega mu je određen pritvor od 30 dana.

4.2.2 Glavne teme u kampanji

U ovoj izbornoj kampanji osetno nedostaju konkretne politike, jasne političke poruke i javno dostupni predizborni programi. Ono što se moglo čuti i videti na terenu su uglavnom leaderske kampanje, sa jako malo prostora za debatu i dijalog, što je u ovom izveštaju obrađeno u delu koji se bavi kanalima komunikacije.

4.2.2.1 Srpska napredna stranka

Kad su u pitanju teme za ove izbore SNS je promenio suštinu svoje izborne retorike od prošlih izbora i sa teme borbe protiv korupcije je akcenat stavila na sopstvene uspehe u fiskalnoj i ekonomskoj sferi. Prateći element je izgradnja infrastrukture jer je "opipljiva" u kampanji. Zaustavljeno dalje propadanje zemlje i postavljeni solidni temelji za rast i razvoj, malo po malo, ali sigurno! Ako smo jedinstveni na tom putu - uspećemo!

4.2.2.2 Socijalistička partija Srbije

Jezik SPS poruka je naglašeno "narodski" i prilagođen običnom čoveku. Socijalisti o sebi govore kao o poslednoj socijalnoj brani, ističu brigu za stare, radnike i penzionere. U pozadini poruka potenciran je nacionalni element, ljubav i briga za Srbiju - čuvari slabih i nezaštićenih, čuvari Srbije.

¹⁶ Snimak incidenta na Đeram pijaci

<http://www.istinomer.rs/2016izbori/aktuelnosti/video/406/Napad%20na%20DS:%20Razbijenom%20fla%C5%A1om%20na%20neistomi%C5%A1ljenike%20>

4.2.2.3 Demokratska stranka

Demokratska stranka na ovim izborima se predstavlja kao stranka novih rešenja za Srbiju. Insistiraju na punoj transparentnosti političkih odluka na svim nivoima, na tome da je među njima još uvek najviše stručnih ljudi spremnih da na najbolji mogući način izvade zemlju iz mulja. Insistiraju na dostojanstvu ljudskog života, da su Srbija i njeni građani poniženi pod trenutnom vlašću. Ističu u svojim porukama da su mere štednje, koje su neophodne, pogrešno adresirane. Država je ta koja treba da štedi a ne građani. Kažu da imaju program koji se bazira na ulaganju u domaću privredu, oslanjanje na sopstvene resurse, neodricanje države od velikih, a isplativih resursa.

4.2.2.4 Srpska radikalna stranka

Fokus SRS-a je narodni bunt protiv Vučićevog režima. Vrlo jasno u svojim porukama poručuju NE Evropskoj uniji. Zalažu se za uspostavljanje socijalne pravde, besplatnu zdravstvenu zaštitu, obračun sa korupcijom i kriminalom, urgentno rešavanje problema u nauci, kulturi i zdravstvu. SRS daje obećanje da neće prekinuti borbu dok ne osvoje vlast u Srbiji, dok ne prekinu Evroatlantske integracije i ne izvrše integraciju Srbije sa Ruskom federacijom koja može da pomogne da se Kosovo sačuva.

4.2.2.5 Demokratska stranka Srbije-Dveri

Za ovu koaliciju prioritet jeste jačanje odnosa sa Srbima koji žive van matice, zatim jačanje domaće privrede bez uticaja stranog kapitala i strane vlasničke structure i očuvanje srpskog identiteta kroz obrazovanje, nauku i kulturu. Obustavljanje procesa ulaska u Evropsku uniju i raskidanje saradnje s Međunarodnim monetarnim fondom kao i poništavanje sporazuma postignutih s Briselom. Vraćanje penzija i plata na nivo pre mera štednje, zapošljavanje u zdravstvu, poboljšanje položaja žena. Vojna neutralnost. Sebe smatraju jedinom opozicijom. Insistiraju na merama za borbu protiv bele kuge i unapređenje položaja porodice.

4.2.2.6 LDP – SDS - LSV

Kampanja izrazito personalizovana i oslonjena na trojicu lidera. Ističu se zasluge i iskustvo u širenju evropskih vrednosti u Srbiji, povlači se oštija linija prema Vučiću kao lošem učeniku, autokrati, nedemokratskom vođi. Demokratija je ono što nedostaje Srbiji ističu u ovoj koaliciji. Insistiraju na promeni politike i odnosa prema obrazovanju kao ključnom faktoru za dalji razvoj Srbije.

4.2.3 Negativna kampanja

Negativna kampanja podrazumeva retoriku usmerenu na diskreditaciju drugih učesnika izbornog procesa umesto na sopstvene izborne programe.

Kada su u pitanju registrovani slučajevi vođenja negativne kampanje prema određenim partijama i/ili kandidatima, u posmatranom periodu to nije bila raširena pojava, već izolovani slučajevi. Posmatrači su zabeležili negativnu kampanju Srpske radikalne stranke, koalicije DSS-Dveri, Srpske napredne stranke, Demokratske stranke, i u manjoj meri Socijalističke partije Srbije. Najviše slučajeva negativne kampanje zabeleženo je u Beogradu, Južnobačkom, Pčinjskom i Kolubarskom okrugu. Prema broju aktera negativnu kampanju najviše je vodila SRS – ukupno 11. Na udaru negativne kampanje najčešće su bile SNS i DS.

4.2.4 Slučajevi govora mržnje

Pod govorom mržnje podrazumevamo izražavanje koje sadrži poruke mržnje ili netrpeljivosti prema nekoj rasnoj, nacionalnoj, etničkoj ili verskoj grupi ili njenim pripadnicima. Takođe, govor mržnje je onaj koji ima za cilj proizvođenje mržnje i netrpeljivosti prema polu, rodu i seksualnoj opredeljenosti, a pojam obuhvata i netrpeljivost prema različitom političkom i drugom mišljenju kao i nacionalnom i društvenom poreklu.

Upotreba govora mržnje u dosadašnjoj kampanji zabeležena je u nekoliko izolovanih slučajeva od strane više partija. Najčešće žrtve govora mržnje jesu same političke stranke i njihovi lideri, bivši režim, pripadnici nacionalnih manjina, pripadnici seksualnih manjina, nevladine organizacije i predstavnici susednih država.

Najviše slučajeva govora mržnje je zabeleženo u kampanji Srpske radikalne stranke, kada je govor mržnje bio usmeren protiv druge partije, seksualnih i/ili rodnih manjina, stranih državljana, političkih predstavnika drugih država, NVO sektoru, medijima, NATO-u i Haškom sudu.

Koalicija Dveri-DSS takođe je u nekoliko navrata upotrebila govor mržnje u svojoj kampanji, koji je bio usmeren protiv seksualnih i/ili rodnih manjina, NVO sektora, kao i političkih predstavnika drugih država.

Kod Srpske napredne strane je zabeleženo u nekoliko izolovanih slučajeva upotreba govora mržnje usmerena protiv drugih partija, uglavnom predstavnika bivšeg režima i njenih predstavnika kao i protiv pojedinih medija.

Takođe, zabeležen je jedan slučaj govora mržnje uperen prema pripadnicima slovačke nacionalne manjine od strane Demokratske stranke.

4.2.5 Potkup i pritisci na birače

Podmićivanje i kupovina glasova je prevashodno regulisana članom 156. Krivičnog Zakonika. Predviđena kazna za ovo krivično delo je novčana kazna ili kazna zatvora do tri godine, dok je u slučaju kvalifikovanog oblika krivičnog dela (ako krivično delo izvrši član biračkog odbora) predviđena je kazna zatvora od tri meseca do pet godina.

U ovom izveštajnom periodu dugoročni posmatrači u pojedinim opštinama beogradskog, Južnobačkog i Srednjebanskog okruga su došli do nezvaničnih informacija o postojanju potkupa tj. kupovine "sigurnih glasova". Međutim, naši posmatrači nisu uspeli da prikupe dovoljno dokaza kako bismo sa sigurnošću mogli da potvrdimo ove tvrdnje. Takođe, na osnovu informacija koje smo dobili za ovaj period izveštavanja ne možemo govoriti o široko rasprostranjenom trendu već o izolovanim slučajevima, ukoliko se navodi pokažu kao tačni. Slučajeve koje su naši posmatrači registrovali se odnose na davanje novca i paketa sa hranom biračima u zamenu za "siguran glas". Posmatračka misija "Građani na straži" će u narednom periodu posebno obratiti pažnju na ove navode i poziva nadležne organe da urade isto.

Iako postoje širom rasprostranjeni navodi o slučajevima pritisaka, fizičkog nasilja ili zastrašivanja od strane određene političke partije, njihovih aktivista ili birača prema drugim biračima, političkim partijama i njihovim biračima, naši posmatrači u ovom periodu nisu mogli da prikupe dovoljno dokaza da bismo sa sigurnošću mogli da tvrdimo da su ovi incidenti rasprostranjeni u meri u kojima se o njima govori.

Posmatračka misija "Građani na straži" će u narednom periodu posebno obratiti pažnju na informacije o incidentima i uložiće dodatne napore da proveri sve ove navode.

4.3. KORIŠĆENJE JAVNIH RESURSA U KAMPANJI

Korišćenje državnih resursa u korist partije na vlasti predstavlja standardni način kršenja izbornih pravila i zakona i karakterističan je za mnoge države sveta. U članu 29 Zakona o Agenciji za borbu protiv korupcije navodi se da „funkcioner ne može da koristi javne resurse i skupove na kojima učestvuje i susrete koje ima u svojstvu funkcionera, za promociju političkih stranaka, odnosno političkih subjekata“. Prema Zakonu o finansiranju izbornih aktivnosti u Republici Srbiji, zabranjeno je finansiranje političkog subjekta od: javnih ustanova, javnih preduzeća, privrednih društava i preduzetnika koji obavljaju usluge od opšteg interesa; ustanova i preduzeća sa učešćem državnog kapitala; drugih organizacija koje vrše javna ovlašćenja; sindikata; udruženja i drugih nedobitnih organizacija; crkava i verskih zajednica; priređivača igara na sreću; uvoznika, izvoznika i proizvođača akciznih proizvoda. Član 70 Zakona o javnim preduzećima u delu upotrebe resursa i aktivnosti u političke svrhe, definiše: „Zabranjeno je korišćenje imovine, aktivnosti, imena i vizuelnog identiteta javnog preduzeća u svim aktivnostima vezanim za političke stranke i izborne kampanje, kao i svaka druga upotreba javnih preduzeća u političke svrhe. Javno preduzeće koje nema konkurenciju na tržištu u delatnosti od opšteg interesa, ne može se oglašavati bez saglasnosti osnivača“. Takođe, zabranjeno je finansiranje političkog subjekta od strane pravnog ili fizičkog lica koje vrši delatnosti od opšteg interesa po osnovu ugovora sa organima Republike Srbije, autonomne pokrajine i jedinice lokalne samouprave, kao i javnim službama čiji su oni osnivači, za vreme dok postoji takav ugovorni odnos i dve godine nakon prestanka ugovornog odnosa.

CRTA je u okviru svoje posmatračke misije «Građani na straži» analizirala načine na koje se državni resursi zloupotrebljavaju u kampanji:

- agitovanje u korist određene političke partije ili političkih subjekata;
- angažovanje u kampanji u toku radnog vremena;
- davanje finansijske ili logističke podrške određenoj političkoj partiji ili političkom subjektu;
- izvođenje kampanje u državnim preduzećima, institucijama ili univerzitetima;
- pokretanje socijalnih programa i drugih vrsta davanja sa ciljem ubeđivanja pripadnika određene ciljne grupe da glasa za tu političku partiju ili politički subjekat;

U ovom izveštajnom periodu u više slučajeva je zabeleženo da su predstavnici državnih organa/lokalne vlasti/članovi izbornih komisija vodili ili učestvovali u kampanji u korist neke političke stranke ili bili uključeni u rad štabova političkih stranaka, predizborne događaje, distribuciju materijala kampanje tokom radnog vremena. Konkretni slučajevi su zabeleženi u opštinama u Beogradu, Severnobanatskom, Srednjobanatskom, Zapadnobačkom, Sremskom, Kolubarskom, Zlatiborskom, Nišavskom i Pčinjskom okruzima. Imajući u vidu činjenicu da postojeći pravni okvir ne definiše dovoljno jasno slučajeve učešća javnih funkcionera u izbornoj kampanji, navodimo samo neke od zabeleženih slučajeva u kojima postoji osnovana sumnja da je reč o zloupotrebi javnih funkcija.

- Učešće predstavnika lokalne vlasti u Nišu iz redova SPS-a i to: predsednika opštine Aleksinac, Uprave za opšte poslove Grada Niša, direktorke Simfonijskog orkestra u Nišu, dva gradska većnika grada Niša, direktorke Uprave za objedinjenu naplatu, zamenika predsednika Regionalne privredne komore Niš, predsednika Skupštine Grada Niša, predsednika skupštine Gadžin Han, direktora ustanove "Mara", direktora "Jugoinspekta", predstavnika Ništana i predstavnika EPS-a na mitingu SPS-a u Nišu 29. marta 2016. godine u 14 časova.
- Pojavljivanje gradonačelnika Beograda u promotivnom video materijalu političke partije SNS u svojstvu gradskog funkcionera, a ne funkcionera SNS¹⁷.
- Učešće radnika JKP Gradsko zelenilo u promotivnim aktivnostima opštinskog odbora SNS Novi Beograd¹⁸.
- Potpisivanje Gradskog sekretara za omladinu i sport grada Beograda kao javne ličnosti u SNS organizaciji putovanja za penzionere na Frušku Goru¹⁹.
- Poseta Predsednika Vlade u pratnji ministara Divcima i Valjevu. I pored toga što je naglašeno da je to poseta predstavnika Vlade RS, jasno je uočljiva stranačka i izborna retorika²⁰.
- Ministar za sport i omladinu je prilikom posete Vranjskoj Banji koristio položaj Ministra ali je celokupan boravak u Banji bio organizovan kao promocija SNS-a. Došao je u grad službenim (ministarskim) vozilom pod pratnjom, ali su ga aktivisti SNS-a dalje vodili u obilazak aktivnosti u Banji. Njegovi govori su išli direktno u podršku Aleksandru Vučiću i SNS-u²¹.
- Direktor Zdravstvene ustanove u Pirotu u radno vreme vodi konferenciju za novinare gde se promoviše KZN – Koalicija za Pirot²².

Takođe, u ovom periodu je zabeleženo par izolovanih slučajeva kada su zaposleni u školama, u bolnicama i javnim preduzećima primoravani da učestvuju na javnim skupovima određenih političkih partija i/ili da učestvuju u njihovim agitacionim aktivnostima. Na primer,

- Za skup SNS pod imenom "Dan otvorene politike" koji je održan 29. marta 2016. godine u Somboru i na kome je, između ostalog, prisustvovao i zamenik predsednika SNS i predsednik pokrajinskog odbora SNS, regrutovani su zaposleni iz javnih preduzeća da stalno tokom tri časa pomenutog performansa neko od njih bude prisutan na ulici uz same štandove. Informacije dolaze kako od

¹⁷ <https://www.facebook.com/sns.novibeograd/videos/vb.812976112124833/974198282669281/?type=2&theater>

¹⁸ <https://www.facebook.com/sns.novibeograd/timeline>

¹⁹ <https://www.facebook.com/sns.novibeograd/posts/975083782580731>

²⁰ <http://www.kolubarske.rs/sr/vesti/valjevo/4361/Premijer-Vu%C4%8Di%C4%87-%E2%80%9ENikada-se-ne%C4%87emo-umoriti-od-izgradnje-i-obnove%E2%80%9C.htm>

²¹ http://www.okradio.rs/vesti/lokalne/bas-bahato-ministra-cekali-tri-sata_55128.html

²² <http://www.pikanal.rs/2016/03/31/kzn-koalicija-za-pirot-video-2/>

zaposlenih koji su bili u obavezi da se na skupu pojave, kao i od samih članova SNS koji su ovakve stvari takođe smatrali nekorektnim.

- Organizovan dolazak zaposlenih iz škola u Obrenovcu, JKP Parking servis, JKP Toplovod, okolnih škola i drugih javnih ustanova, na skup povodom početka izgradnje fabrike MEI TA u Bariču, koji je bio održan u subotu, 2. aprila 2016. godine. Na skupu je bio primetan veliki broj vozila sa natpisima gore navedenih institucija, a kojima je bio organizovan prevoz na ovaj događaj. Na samom skupu nisu bila primećena stanačka obeležja, dok su na slikama autobusa primetni plakati SNSa.

Zabeleženi su slučajevi i finansijske ili logističke podrške korišćenjem administrativnih resursa tokom kampanje u Beogradu i u Severnobanatskom, Srednjobanatskom, Rasinskom i Nišavskom okruzima.

- U zgradama osnovnih škola na području opštine Palilula, i upravnoj zgradi PKB, SNS organizuje pozorišne predstave za mališane²³.
- Zloupotreba MUP-a u predizborne aktivnosti²⁴.
- Korišćenje resursa JKP Gradskog stambenog i naglašavanje popravke poštanskih sandučićeta na Vračaru s cilju promovisanja SNS-a.
- JKP Zelenilo Beograd uređuje zelene površine uz promociju SNS²⁵
- Javno preduzeće Veterina Beograd sprovodi aktivnosti, koje u svoju korist promoviše SNS i na kojima učestvuje gradonačelnik Beograda²⁶.
- JKP Vodovod i kanalizacija sprovodi aktivnosti u Kotežu, koje u svoju korist promoviše SNS²⁷.
- Direktori JKP „Javno osvetljenje“ i JKP „Gradska čistoća“ su prisustvovali skupu SNS u Velikom Selu, gde aktivnosti ova dva preduzeća prikazuju kao rezultati SNS²⁸.
- Korišćenje vozila JKP "Komunalac" za promovisanje aktivnosti LSV.

U Beogradu, Srednjobanatskom, Podunavskom, Pomoravskom, Raškom, Rasinskom, Nišavskom i Sremskom okruzima su zabeleženi slučajevi pokretanja socijalnih programa neposredno pre i/ili tokom kampanje:

- Na sajtu opštine Palilula, u periodu pre izbora zabeležen povećan broj konkursa²⁹.
- U opštini Palilula su potpisani ugovori sa 53 udruženja građana o finansiranju njihovih projekata u vreme predizbornih aktivnosti³⁰.
- Potpredsednik Izvršnog odbora SNS i članica glavnog odbora SNS posetili su porodicu Vranić sa 11 dece u Malom Mokrom Lugu i tom prilikom poručili da treba nastaviti reformski put zemlje radi budućih generacija i pružiti svaku vrstu podrške porodicama kojima je potrebna. On je rekao da je grad Beograd za narednu godinu planira i izdvojiti sredstva iz svog budžeta za pomoć porodicama kao što je Vranić³¹.
- Savet za zdravlje opškingskog odbora SNS-a Lazarevac organizovao je Bazar zdravlja u mesnoj zajednici Brajkovac i pružao besplatne usluge merenja pritiska i šećera u krvi, te je tom prilikom delio propagandni materijal o prevenciji tuberkuloze sa logom svoje stranke. Na taj način, kroz ovaj vid zdravstvene akcije, agitovano je u službi pridobijanja glasova građana za predstojeće izbore.
- U Smederevu, gradonačelnica iz SNS-a pokrenula je program dodele auto sedišta za bebe porodiljama sa teritorije opštine Smederevo³².
- Gradska uprava Zrenjanin je 21. marta 2016. godine donela odluku o pokretanju postupka javne nabavke paketa prehrambene robe (male vrednosti) za potrebe kancelarije za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva³³.
- Opštinski odbor Srpske napredne stranke u Šidu organizovao je za penzionere odlazak na "Sajam za treće doba" u Beogradu³⁴.

²³ <https://www.facebook.com/media/set/?set=a.998370170228053.1073742300.251952704869807&type=3>

²⁴ <https://www.facebook.com/media/set/?set=a.998539180211152.1073742303.251952704869807&type=3>

²⁵ https://www.youtube.com/watch?v=rWZx_RDbCrU&feature=youtu.be

²⁶ <https://www.youtube.com/watch?v=EVkEJAS9FCs>

²⁷ <https://www.youtube.com/watch?v=COIFhfpCHIE>

²⁸ <https://www.youtube.com/watch?v=Ohig1vF-u8w>

²⁹ <http://www.palilula.org.rs/novosti/oglasitenderi-i-konkursi.html>

³⁰ <http://www.palilula.org.rs/novosti/vesti/1895-2016-03-21-14-43-56.html>

³¹ <http://zvezdara.sns.org.rs/novosti/vesti/jovicic-i-obradovic-u-poseti-porodici-sa-11-dece>

³² <http://rs.n1info.com/a148172/Vesti/Smederevo-poklanja-porodiljama-auto-sedista-za-bebe.html>

³³ <http://www.zrenjanin.rs/userfiles/file/JavneNabavke/2016%20GODINA/GRADSKA%20UPRAVA/18%20Paketi%20robe%20Oza%20siromasne/Poziv.pdf>

4.4. MEDIJI U TOKU IZBORNE KAMPANJE

Imajući u vidu da mediji igraju značajnu ulogu u sprovođenju predizborne kampanje, veoma je važno da sve političke stranke i kandidati imaju jednak pristup medijima, kako bi građani bili informisani o različitim političkim opcijama.

U toku ovog izveštajnog perioda, dugoročni posmatrači su pratili nacionalne i lokalne medije. Na nacionalnom nivou, posmatrači su pratili naslovne strane i uvodnike dnevnih i nedeljnih štampanih izdanja, dok su u sferi elektronskih medija pratili jutarnje programe nacionalnih emitera (tj. njihove delove koji se direktno ili indirektno odnose na izbore).

Na lokalnom nivou primenjena je drugačija metodologija, različita od standardnog medija monitoringa i merenja zastupljenosti različitih aktera u medijima. Na lokalnu su dugoročni posmatrači pratili da li su se neke političke partije ili kandidati žalili na uskraćen pristup nekom mediju, zatim povezanosti lokalnih medija sa određenim političkim opcijama i kandidatima, kao i slučajevima pritiska na novinare i/ili medijske kuće.

4.4.1 Nacionalni nivo

4.4.1.1 Štampani mediji

Od štampanih medija, posmatrački tim je pratio naslovne strane i uvodnike osam dnevnih listova (Politika, Danas, Večernje novosti, Blic, Alo, Informer, Kurir i Telegraf) i tri nedeljna izdanja (NIN, Vreme, Nedeljnik).

Tokom perioda posmatranja na 68 naslovnica bilo je zastupljeno ukupno tridesetak osoba ili grupa ljudi. Na najviše naslovnih strana našao se premijer Aleksandar Vučić - 17, a lider Srpske radikalne stranke Vojislav Šešelj na 16. Na jednoj od ukupno 17 naslovnica premijer je prikazan u negativnom kontekstu, a lider SRS-a tri puta. Lideri opozicije skoro da ne postoje na naslovnim stranama. Predsednik Demokratske stranke Bojan Pajtić našao se na dve naslovne strane, pri čemu je jednom prikazan u neutralnom, a drugi put u negativnom kontekstu. Ostali političari iz iz redova opozicije pojavljivali su se najviše jednom, izuzev funkcionera Demokratske stranke Dragana Šutanovca, koji je zauzeo tri naslovne strane, ali u negativnom kontekstu.

Kada su u pitanju uredničke kolumne - uvodnici, oni su u ovom periodu bili više u znaku spoljne politike Srbije, nego njene unutrašnjopolitičke scene. Tome je, naravno, pre svega doprinela odluka Haškog tribunala o oslobađanju Vojislava Šešelja. Dve trećine uvodnika bili su vrlo kritični (negativni) po pitanju uloge tribunala, odnosa Zapada prema Srbiji, pa i prema EU.

U uredničkim kolumnama, jedino jasno političko opredeljenje zastupaju dnevnik Informer i nedeljnik Vreme - jedan otvoreno zastupajući interese Vlade, a drugi isključivo kritikujući njene poteze i otvoreno se protiveći režimu Aleksandra Vučića. Ostali urednički uvodnici uglavnom su zadržali balans, samo "između redova" prevažući na jednu, ili na drugu stranu.

4.4.1.2 Elektronski mediji

Kada je reč o elektronskim medijima, posmatrački tim je pratio jutranje programe tri nacionalne televizije – javnog servisa RTS, i komercijalnih televizija PINK i N1. Posmatrački tim se fokusirao na rubriku "Prelistavanje" u kojoj se u sklopu jutarnjih programa televizija s nacionalnom pokrivenošću analizira dnevna štampa.

U posmatranom periodu gosti su analizirali skoro isključivo presudu Vojislavu Šešelju, uz sitna "proklizavanja" u dnevno aktuelne teme koje nemaju veći značaj za izbore. Za razliku od toga, upravo je presuda Vojislavu Šešelju tumačena u kontekstu izbora, odnosno eventualnoj šansi Srpske radikalne stranke da postane bitan politički faktor.

Kada je reč o izboru gostiju u okviru ove rubrike, uočena je jasna selekcija gostiju. Na RTS i TV Pink nema novinara medija koji su kritički nastrojeni prema Vladi (novinari "Danasa" ili "Vremena", na primer), dok je N1

³⁴ <http://sremska.tv/2016/04/oo-sns-u-sidu-organizovao-za-penzionere-odlazak-na-sajam-za-trece-doba/>

daleko otvorenija za goste drugačije političke orijentacije. Isto se odnosi i na goste - analitičare: oni su ili otvoreno provladini, ili stidljivo neutralni.

4.4.1.3 Pristup medijima

U posmatranom periodu dugoročni posmatrači «Građana na straži» su zabeležili prigovore političkih partija o nejednakom pristupu medijima. Na lokalnu, reč je o izolovanim slučajevima koji nisu rasprostranjeni po celoj Srbiji, već su lokalnog karaktera odnosno zabeleženi su u opštinama grada Beograda, Srednjeobantaskom, Podunavskom, Braničevskom i Rasinskom okrugu.

Demokratska stranka predala je žalbu Regulatornom telu za elektronske medije jer je, kako navode demokrate, Srpska napredna stranka (SNS) nesrazmerno zastupljena u elektronskim medijima u odnosu na druge stranke, pre svega opozicione³⁵.

Prigovori o nejednakom pristupu medijima na lokalnu uglavnom dolaze od strane opozicionih partija:

- Liga Socijaldemokrata Vojvodine i pokret "Dosta je bilo" imali su primedbe na list Zrenjanin zbog nejednakog tretmana i neravnomernog pristupa;
- Socijalistička partija Srbije u opštini Aleksandrovac se žalila da pristup medijima u najvećoj meri ima vladajući Pokret za Župu ("Župska hronika" koja se emituje na RT Kruševac).

4.1.1.4 Povezanost lokalnih medija sa određenim političkim partijama ili kandidatima

U opštinama u devet okruga su zabeleženi slučajevi povezanosti lokalnih medija sa određenim političkim partijama ili kandidatima. U pogledu povezanosti lokalnih medija sa određenim političkim opcijama ne može se govoriti o regionalnoj specifičnosti već su ovakvi slučajevi zabeleženi u svim krajevima Srbije. U smislu vlasništva lokalnih medija, većina njih se dovodi u vezu sa SNS, SPS, DS, SRS i LSV:

- Direktorka televizije KTV u Zrenjaninu Danica Radić je dovedena u rodbinsku vezu sa kandidatom SRS Danijelom Radićem;
- U Novom Bečeju, na čelu gradskog Informatora je članica LSV Nevena Subotić;
- Vlasnik TV Pančevo se dovodi u vezu sa SNS;
- Nezavisna RTV Super u Smederevu (emituje program online i preko kablovskih operatera) intenzivno promovise kandidata Demokratske stranke Andreju Pavlovića;
- "Naše novine", lokalni list u Smederevu, gde je na vlasti SNS, je dobio značajna sredstva iz gradskog budžeta) promovise SNS i gradonačelnicu;
- Vlasnik radija Boom 93 se dovodi u vezu sa Demokratskom strankom;
- KGinfo.rs je portal koji je u vlasništvu Nikole Uroševića koji se dovodi u vezu sa lokalnom koalicijom SPO i LDP;
- RTK je u vlasništvu Radoice Milosavljevića, koji je naklonjen SNS-u. Pored RTK postao je vlasnik još osam lokalnih medija;
- TV Zona iz Niša je u vlasništvu Bratislava Gašića, člana predsedništava SNS-a;
- RTV Spektri iz Bujanovac se povezuje sa Partijom demokratkog delovanja Nagipa Arifija;

4.1.1.5 Pritisak na medije ili novinare od strane lokalnih ili centralnih vlasti

U posmatranom periodu zabeležen je jedan slučaj pritiska na medijsku kuću i novinare na lokalnom nivou.

Novinaru požarevačkog radija Boom93 Milošu Ljubisavljeviću onemogućeno je prisustvo konferenciji za štampu koju je organizovao gradski odbor Srpske napredne stranke u Požarevcu uz obrazloženje da je reč "o stranačkoj konferenciji" nakon čega je novinar izbačen iz prostorija stranke³⁶.

³⁵ Izjava portparolke Demokratske stranke Aleksandre Jerkov - <https://www.youtube.com/watch?v=CU8BcRhgYxA>

³⁶ <https://www.cenzolovka.rs/vesti/novinar-boom-93-izbacen-sa-konferencije-sns-a-u-pozarevcu/>

Protiv urednika informativnog programa iste medijske kuće Uroša Uroševića, direktor lokalnog komunalnog preduzeća "Vodovod i kanalizacija" Saša Valjarević, koji je član SPS, podneo je krivičnu prijavu za izazivanje panike i narušavanje javnog reda i mira³⁷. Prijava je podneta "jer je Urošević objavio informaciju da voda za piće u Požarevcu nije ispunjavala higijenske norme, pre nego što je zvanično Vodovodu zabranjena njena distribucija za piće i pripremanje hrane".

---

³⁷ <http://rs.n1info.com/a146087/Vesti/ANEM-podrzao-urednika-radija-Boom-93.html>

5. O CRTI

CRTA je organizacija civilnog društva koja zajedno sa građanima utiče na **povećanje otvorenosti i odgovornosti institucija i javnih funkcionera kroz praćenje njihovog rada**. U svom zalaganju za **primenu koncepta odgovornog ponašanja u društvu** CRTA razvija različite mehanizme za praćenje i procenu stepena otvorenosti institucija i odgovornosti nosilaca vlasti, pre svega kroz **upotrebu novih tehnologija i inovativnih tehnoloških rešenja**. CRTA **istražuje i edukuje građane i donosiocce odluka o konceptu transparentnosti i odgovornosti, i zastupa njihovu primenu kao osnovnih vrednosti demokratskog društva**.

Cilj posmatračke misije 'Građani na straži' u toku izborne kampanje 2016. godine je da **efikasno isprati i analizira primenu zakona i međunarodnih standarda tokom pripreme i sprovođenja izbora, informiše građane o kvalitetu i demokratičnosti izbornog procesa i dešavanja tokom kampanje, i obezbedi brzu reakciju na kršenja izbornih procedura i procesa u lokalnim sredinama širom Srbije**.

Za više informacija kontaktirajte: Jovanu Đurbabić 063/591025, jovana.djurbabic@crt.rs